

Maliye Çalışmaları Dergisi Journal of Public Finance Studies

Başvuru | Submitted 30.08.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 03.10.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 15.10.2025
Kabul | Accepted 27.10.2025
Online Yayın | Published Online 05.11.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Azerbaycan’da Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: 2000–2024

The Impact of Public Expenditures on Economic Growth in Azerbaijan: 2000–2024

Farhad Bayramov¹

¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

Öz

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki iktisat literatüründe her zaman üzerinde tartışılan önemli bir konu olmuştur. Bununla ilgili iktisat okullarının farklı teorik yaklaşımları olmuştur. Keynesyen teoride kamu harcamalarının talebi artırma yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik ettiği savunulsa da klasik ve neoklasik yaklaşımlarda bu harcamaların özel yatırımları dışladığını ve büyüme üzerinde sınırlı etkiler yaratabileceği düşüncesi hakim olmuştur. Endojen büyüme modellerinde ise, kamu harcamalarının eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanlara yönlendirilmesinin beşeri ve fiziksel sermaye birikimini destekleyerek sürdürülebilir büyümeye katkı sağladığı savunulmaktadır.

Azerbaycan’da 1991 yılından sonra petrol gelirlerinin sağladığı mali imkanlar nedeniyle ekonomik büyüme ivme kazanmış, altyapı imkanları geliştirilmiş, eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılan yatırımlar ekonominin gelişiminde büyük etki sağlamıştır. Kamu bütçesinin finansmanında enerji sektörünün payının yüksek olması aynı zamanda sürdürülebilir büyüme üzerinde olumsuz etkiler de yaratabilmektedir.

Yapılan bu çalışmada öncelikle kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik çerçeveden iktisat okullarının yaklaşımı ile incelenecektir. Daha sonra büyüme modelleri ve kamu harcamalarının bileşenleri, onların etkileri irdelenecektir. Çalışmanın devam eden bölümlerinde ise Azerbaycan’ın 2000-2024 yılları arasında ekonomik büyüme ile kamu harcamaları arasındaki ilişki ampirik yöntemlerle analiz edilecektir. Ekonometrik yöntemlerle kamu harcamaları ile işsizlik, enflasyon ve Gayri Safı Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasındaki anlamlılık ve korelasyon düzeyinin tespit edilmesi yönünde bulgular elde edilecektir.

Abstract

The relationship between public spending and economic growth has long been debated in the field of economics. Different schools of thought have approached the issue from several perspectives. The Keynesian theory suggests that government spending can boost economic growth by increasing demand, particularly in times of economic slowdown. The classical and neoclassical approaches, however, argue that such spending may crowd out private investment and thus limit growth in the long term. Endogenous growth models take a different stance, stressing that channelling public funds into areas such as education, healthcare, and infrastructure may strengthen human and physical capital, supporting more sustainable growth.

In the case of Azerbaijan, the post-1991 period brought major changes as oil revenues provided financial resources that accelerated economic growth. These revenues supported the development of infrastructure and investments in education and healthcare, which positively contributed to the country’s overall economic growth. At the same time, the heavy dependence of the state budget on the energy sector created certain weaknesses. This reliance makes it harder to maintain fiscal stability and raises doubts about sustainable growth eventually. Therefore, diversifying the economy and using public resources more effectively remain crucial for ensuring sustainable development.

“ Atıf | Citation: Bayramov, F. (2025). The Impact of Public Expenditures on Economic Growth in Azerbaijan: 2000–2024. *Maliye Çalışmaları Dergisi–Journal of Public Finance Studies*, (74), 60–78. <https://doi.org/10.26650/mcd2025-1774397>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Bayramov, F.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Farhad Bayramov farhad.bayramov@yahoo.com

Anahtar Kelimeler Kamu Harcamaları • Ekonomik Büyüme • Azerbaycan • Kamu Maliyesi • GSYİH

Keywords Public Expenditures • Economic Growth • Azerbaijan • Public Finance • GDP

Extended Summary

Economic growth in a country is typically measured through various methods, most commonly by calculating the Gross Domestic Product (GDP). In other words, economic growth refers to the increase in the production of goods and services per capita in a country compared to the previous period. When this growth continues steadily, the social and economic conditions of individuals improve, fostering positive expectations for the future.

The relationship between public spending and economic growth has long been debated in the economic literature and examined through various theoretical approaches. Following the Great Depression of 1929, government intervention in the economy was a way out of the crisis, and the Keynesian school of economics, in particular, gained prominence. This theory, developed by John Maynard Keynes, made significant contributions to the macroeconomic theory. Keynes argued that market economies could not achieve full employment on their own and therefore government intervention was essential for ensuring economic stability. Public spending on areas such as infrastructure, education, and health increases demand in the short term while promoting long-term development.

The multiplier effect of public spending is a fundamental element of the Keynesian model. The multiplier effect refers to the effect on aggregate output in a country through increasing public spending – investments according to the Keynesian theory of the investment multiplier. However, critics argue that the financing methods of such public spending are often ignored in terms of how governments cover their expenses by issuing debts or through taxation. This theory suggests that budget deficits can be acceptable in the short run to support public spending during a recession period. Nevertheless, cutting budget expenditures may worsen the economic downturn.

The classical economic theory, developed in the 18th and 19th centuries by thinkers such as Adam Smith, David Ricardo, and John Stuart Mill, argues that the market economy can regulate itself and government intervention should be kept at a minimum level. In classical theory, the efficient allocation of resources and full employment are achieved through the free market mechanism. Within this framework, the impact of public expenditure on economic growth is considered limited, and the role of the state is confined mainly to fundamental functions such as the rule of law, security, and infrastructure.

Neoclassical economic theory, which emerged in the late 19th century, emphasises the importance of rational individual behaviour and market equilibrium. In neoclassical growth models, particularly the Solow-Swan model, the main determinants of long-term economic growth are identified as capital accumulation, labour growth, and technological progress (Solow, 1956). In this model, it is emphasised that the taxes imposed to finance public expenditures may negatively affect private sector savings and investment decisions. At the same time, according to this approach, an excessive increase in public spending can crowd out private sector investments and thus negatively affect growth.

The impact of public spending on economic growth largely depends on where the resources are directed and how they are allocated. Expenditures on education, health, infrastructure, research and development (R&D), and social security influence growth through different channels. For instance, education spending builds human capital, which in turn supports long-term growth. A better educated workforce adapts more quickly to new technologies, works more efficiently, and contributes to the overall development of the economy. Health-related spending plays a similar role: it strengthens the productivity and well-being of workers. As Bloom and Canning (2000) noted, healthier people tend to lose fewer workdays and stay in the labour market longer. By funding health services, governments make access easier, improve the prevention and treatment of diseases, and help raise the overall health level of society. Of course, how much this contributes to growth depends on the effectiveness of the health system and the quality of services provided.

Infrastructure investment is another key component of public spending. Roads, energy projects, communication systems, and water facilities lower production costs, encourage trade, and promote regional development. They also

make it easier for private companies to invest, open up new job opportunities, and stimulate wider economic activity. However, the benefits of infrastructure projects are not automatic. The results depend on whether the projects are well chosen, efficiently managed, and sustainable in the long run.

The relationship between public expenditure and growth has been widely discussed in economic theory. The effect is not uniform; it varies by country, period, and type of expenditure. Endogenous growth theories argue that directing resources to education, health, and infrastructure boosts both physical and human capital, thereby sustaining growth (Lucas, 1988; Romer, 1990). The quality of spending, not only the amount, is what really determines the outcome.

Growth models are theoretical frameworks developed to explain the long-term dynamics of economic growth. They analyse the impact of capital accumulation, technological progress, population growth, and human capital on the course of economic growth.

The Solow–Swan model highlights the role of capital accumulation, assuming technological progress as an exogenous factor. Unlike the Solow–Swan framework, endogenous growth models argue that technological change is driven by internal factors, with human capital and R&D expenditures playing a central role economic growth. In the Solow–Swan framework, the impact of public spending on growth is indirect. Since government expenditures are generally financed through taxation, they may affect private savings and investment decisions. Higher taxes can discourage private investment, limit capital accumulation, and ultimately slow economic growth. Nonetheless, allocating public resources to productivity-enhancing areas such as infrastructure can raise the marginal productivity of capital and support long-term growth.

Endogenous growth theories further stress that technological progress results from knowledge accumulation and R&D, with public policy playing a crucial role in this process. Government measures—such as R&D incentives, education spending, and intellectual property protection can accelerate innovation and support sustainable economic growth.

Evidence from different countries varies based on their economic infrastructure. Studies in developed economies in some cases show that the role of public spending in growth is small, or even negative, while in developing economies it often plays a more supportive role. Composition again matters: education and health help labour productivity in the long run, while infrastructure lowers costs and makes private investment easier. Finance is another issue. Public expenses funded by higher taxes may discourage private saving and investment, while debt-financed spending may create risks for debt sustainability later on.

In Azerbaijan, this debate is especially relevant. After the collapse of the Soviet Union, the country faced sharp output declines, inflation, and political instability. The early 1990s brought serious economic and social problems, including high refugee flows after the First Karabakh War. A turning point came with the “Contract of the Century” in 1994, which opened the oil and gas sector to foreign investment (Cornell, 2015). This agreement marked the start of Azerbaijan’s economic restructuring. By 1996, GDP registered positive real growth for the first time since independence. In the following years, the economy grew quickly, particularly with the development of the Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) pipeline, which turned oil exports into the engine of growth (World Bank, 2015).

This increase in revenues provided an opportunity for the government to enhance public expenditures. Public spending as a share of GDP rose steadily during the 2000s. The State Oil Fund of Azerbaijan (SOFAZ) was established to manage resource revenues, and it has played a major role in financing infrastructure and social programmes in the country. The composition of public spending reveals large allocations to transport, energy, housing, education, and health. These investments supported both national and regional development while, also strengthening human capital. At the same time, fluctuations in oil prices created challenges for the state budget of the country. The sharp fall in oil prices in 2014–2016, for example, led to reduced revenues and higher fiscal deficits. The government implemented fiscal discipline measures and renewed its focus on diversification.

In recent years, Azerbaijan has aimed to invest more in non-oil sectors such as agriculture, tourism, ICT, and manufacturing. These efforts reflect a strategy to diversify both the economy and the financing of public expenditure. Public spending is also important for social welfare. Transfers, pensions, and health services have helped reduce poverty and raise living standards, especially in rural areas.

Econometric analysis covering the period 2000–2023 confirms that public spending has mostly supported GDP growth. The correlation and regression models indicate a strong positive effect. Still, this relationship is fragile because of the country’s dependence on oil revenues. Volatility in global oil prices creates uncertainty in financing and fiscal sustainability. Cointegration tests suggest a stable long-term link between spending and growth, echoing the views

of Romer (1990) and Lucas (1988). Meanwhile, Granger causality tests show no significant short-term causality, which may indicate that short-term fluctuations are driven by other factors.

A negative relationship was found between public spending and unemployment, confirming the employment-enhancing effect of government expenditure. The unemployment-reducing role of public spending, which is a core assumption of the Keynesian economic framework, has been supported by empirical studies such as Blinder and Solow (1973) and Auerbach and Gorodnichenko (2012). These studies demonstrate that public expenditure can stimulate employment by boosting aggregate demand, particularly during periods of economic downturn. In Azerbaijan's case, the evidence suggests that public spending has been effective in lowering unemployment rates.

Oil revenues play a significant role in financing public expenditures in the Azerbaijani economy. This increases the economy's vulnerability to fluctuations in oil prices. As noted in the IMF's 2018 report, high dependence on oil revenues poses a risk to the sustainability of public spending. Sudden drops in oil prices decrease public revenues and a widening budget deficit, creating uncertainty about the financing of public expenditures. Therefore, it is crucial for Azerbaijan to prioritise economic diversification policies and diversify the sources of financing for public expenditures.

Overall, the Azerbaijani case suggests that public expenditure is important for economic growth and employment. However, the sustainability of this effect depends on how funds are used, whether fiscal discipline is maintained, and how effectively the economy diversifies beyond oil. Therefore, policymakers face the challenge of ensuring that spending is efficient, well-targeted, and aligned with long-term development strategies.

Azerbaycan'da Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: 2000–2024

Azerbaycan ekonomisinde kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, hem teorik hem de ampirik açıdan önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Kamu harcamaları, devletin ekonomik faaliyetlere doğrudan müdahalesi ve kaynak dağılımı aracılığıyla büyüme dinamiklerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Literatürde, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi farklı iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmakta; Keynesyen, klasik, neoklasik ve endojen büyüme modelleri bu ilişkinin anlaşılmasında temel teorik altyapıyı sağlamaktadır (Keynes, 1936; Barro, 1990; Romer, 1990). Bu yaklaşımlar, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisinin niteliği, bileşimi ve finansman biçimi gibi unsurların önemine vurgu yapmaktadır.

Keynesyen teori, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının toplam talebi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini savunmaktadır (Blinder & Solow, 1973). Buna karşın klasik ve neoklasik yaklaşımlar, kamu harcamalarının özel sektör yatırımlarını dışlayabileceği ve uzun vadede büyüme üzerinde sınırlı ya da olumsuz etkiler yaratabileceği görüşündedir (Barro, 1990; Solow, 1956). Endojen büyüme modelleri ise, kamu harcamalarının özellikle eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanlara yönlendirilmesinin beşeri ve fiziksel sermaye birikimini destekleyerek sürdürülebilir büyümeye katkı sağladığını ileri sürmektedir (Romer, 1990; Lucas, 1988).

Azerbaycan ekonomisi, 1991'den itibaren geçirdiği dönüşüm sürecinde petrol ve doğalgaz sektöründeki gelişmelerle önemli bir büyüme ivmesi yakalamıştır (Cornell, 2015). Bu dönemde kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı artmış, özellikle altyapı, eğitim ve sağlık alanlarındaki yatırımlar ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğine katkı sağlamıştır. Ancak, petrol gelirlerine olan bağımlılık, kamu harcamalarının finansmanında kırılganlıklar yaratmakta ve ekonomik çeşitlendirme ihtiyacını gündeme getirmektedir (SOFAZ, 2022).

Bu çalışmada, 2000-2023 dönemi için Azerbaycan'da kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ve grafikler, kamu harcamaları ile

GSYİH arasında genel olarak pozitif bir eğilim olduğunu göstermiştir. Korelasyon analizleri, kamu harcamaları ile GSYİH arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyarken, işsizlik ile negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Enflasyon ile kamu harcamaları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Regresyon analizi sonuçları, kamu harcamalarındaki artışların GSYİH’de anlamlı ve yüksek oranda artışa yol açtığını göstermiştir ($R^2=0,958$, $p < 0,001$).

Zaman serisi analizlerinde, kamu harcamaları ve GSYİH verilerinin durağan olmadığı, birinci farklarının ise durağan olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme testleri, kamu harcamaları ile GSYİH arasında uzun vadede anlamlı ve istikrarlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, kamu harcamaları, enflasyon, GSYİH ve işsizlik değişkenleri arasında uzun vadede güçlü bir denge ilişkisi tespit edilmiştir. Ancak, Granger nedensellik analizleri, bu değişkenler arasında kısa vadede anlamlı bir nedensellik ilişkisi olmadığını göstermiştir. Azerbaycan’da kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi destekleyici önemli bir faktör olduğu, ancak bu etkinin sürdürülebilirliği için kamu harcamalarının bileşimi, finansman biçimi ve ekonomik çeşitlendirme politikalarının dikkatle yönetilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Literatür Taraması

Bu bölümde, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, teorik yaklaşımlar ve ampirik bulgular ışığında kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Öncelikle, literatürde kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini açıklayan başlıca teorik yaklaşımlar incelenecek; Keynesyen, klasik, neoklasik ve endojen büyüme modellerinin konuya bakış açıları özetlenecektir. Ardından, kamu harcamalarının bileşimi ve hangi alanlara yönlendirildiğinin büyüme üzerindeki rolü tartışılacaktır. Son olarak, Azerbaycan ekonomisinin yapısı ve kamu harcamalarının tarihsel gelişimi değerlendirilecek, ülke örneğinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair ampirik bulgular ve politika önerileri sunulacaktır.

Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ekonomik büyümenin genel anlamıyla herhangi bir ekonomide üretim kapasitesindeki artış olduğu söyleyebiliriz. Ekonomik büyümenin ölçümü ise Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’nın (GSYİH) farklı yöntemler kullanılarak (gelir veya harcama yöntemi) hesaplanması yoluyla yapılmaktadır. GSYİH hasıla, bir ülke sınırları içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. Kişi başına ekonomik büyüme bir anlamda ülke içinde kişi başına düşen mal ve hizmet üretiminin yıllık olarak bir önceki döneme göre artışını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme istikrarlı bir şekilde devam ettiği zaman toplumda kişilerin ekonomik ve sosyal hayatlarında olumlu sonuçlar doğurarak onların gelirlerinde artış sağlar aynı zamanda gelecekle ilgili pozitif beklentiler de oluşturmaktadır (Yavuziğit, 2022).

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, iktisat literatüründe uzun yıllardır tartışılan ve farklı teorik yaklaşımlarla ele alınan bir konudur. İktisat tarihinde Büyük Buhran olarak bilinen ve 1929 yılında New York borsasının çöküşü ile başlayan ekonomik bunalımdan sonra yaşanan ekonomik kriz sonrasında bu konu ile ilgili yaklaşımlar farklı boyutlar kazanmıştır. Böylece kamu sektörünün ekonomiye müdahalesiyle buhrandan çıkış yolları öne sürülmüş, dolayısıyla müdahaleci devlet anlayışı popülerlik kazanarak uzun yıllar ön planda olmuştur. Özellikle Keynesyen iktisat yaklaşımına göre, kamu harcamaları toplam talebi artırarak ekonomik büyümeyi teşvik edebilmektedir (Keynes, 1936). Buna karşılık, klasik ve neoklasik yaklaşımlar, kamu harcamalarının özel sektör yatırımlarını dışlayabileceğini ve uzun vadede büyüme üzerinde sınırlı veya olumsuz etkiler yaratabileceğini savunmaktadır (Barro, 1990). Modern endojen büyüme teorileri ise, özellikle eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanlara yapılan kamu harcamalarının, beşeri ve fiziksel sermaye birikimini destekleyerek sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceğini öne sürmektedir (Romer, 1990; Barro & Sala-i-Martin, 2004). Bu bölümde, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin teorik temelleri, farklı iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde ele alınacaktır.

Keynesyen Teori ve Kamu Harcamalarının Rolü

Keynesyen iktisat yaklaşımı, 20. yüzyılın başlarında yaşanan Büyük Buhranın ardından John Maynard Keynes tarafından geliştirilmiş ve makroekonomik düşünceye önemli katkılar sağlamıştır. Keynes, piyasa ekonomilerinin kendi kendine tam istihdama ulaşamayabileceğini ve devlet müdahalesinin ekonomik istikrar için gerekli olduğunu savunmaktadır (Keynes, 1936). Bu yaklaşım, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının artırılmasının toplam talebi canlandırarak üretim ve istihdamı artırabileceğini öne sürmektedir. Keynesyen teoriye göre, toplam talep yetersizliği ekonomik durgunlukların temel nedenidir. Bu nedenle, devletin kamu harcamalarını artırması, özel sektörün harcamalarındaki eksikliği telafi ederek ekonomiyi canlandırabilmektedir (Blinder & Solow, 1973). Kamu harcamaları yoluyla yaratılan ek talep, çarpan etkisiyle milli gelirin daha da artmasına yol açmaktadır.

Kamu harcamalarının çarpan etkisi, Keynesyen modelin temel unsurlarından biridir. Kamu harcamalarındaki bir artış, gelir ve harcama döngüsünü tetikleyerek toplam üretimi ve istihdamı artırmaktadır (Samuelson & Nordhaus, 2010). Keynesyen teori, kamu harcamalarının finansmanında bütçe açıklarının geçici olarak tolere edilebileceğini savunmaktadır. Özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde, bütçe açığı vermek yerine kamu harcamalarını kıstak, durgunluğun derinleşmesine yol açabilmektedir (Blanchard & Johnson, 2013). Bu nedenle, Keynesyen politika önerileri genellikle karşıt-döngüsel maliye politikalarını içermektedir.

Keynesyen yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerde de kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki rolünü vurgulamaktadır. Altyapı yatırımları, eğitim ve sağlık harcamaları gibi kamu harcamaları, bu ülkelerde hem kısa vadede talebi artırmakta hem de uzun vadede kalkınmayı desteklemektedir (Barro, 1990).

Klasik ve Neoklasik Yaklaşımlar

Klasik iktisat yaklaşımı, 18. ve 19. yüzyıllarda Adam Smith, David Ricardo ve John Stuart Mill gibi düşünürler tarafından geliştirilmiş olup, piyasa ekonomisinin kendi kendini düzenleyebileceğini ve devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması gerektiğini savunmaktadır (Smith, 2002; Ricardo, 2001). Klasik teoride, kaynakların etkin dağılımı ve tam istihdam, serbest piyasa mekanizması aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu çerçevede, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi sınırlı görülmekte ve devletin rolü daha çok hukukun üstünlüğü, güvenlik ve altyapı gibi temel hizmetlerle sınırlandırılmaktadır.

Neoklasik iktisat yaklaşımı ise, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve bireylerin rasyonel davranışları ile piyasa dengesinin önemini vurgulamaktadır. Neoklasik büyüme modellerinde, özellikle Solow-Swan modeli, uzun dönemli ekonomik büyümenin temel belirleyicisinin sermaye birikimi, emek artışı ve teknolojik gelişme olduğu belirtilmektedir (Solow, 1956). Bu modelde, kamu harcamalarının finansmanı için uygulanan vergilerin, özel sektörün tasarruf ve yatırım kararlarını olumsuz etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşıma göre kamu harcamalarının aşırı artışı ise özel sektör yatırımlarını dışlayabileceği için büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir.

Neoklasik teoride, devletin rolü daha çok piyasa başarısızlıklarını düzeltmek ve rekabetçi piyasa koşullarını sağlamakla sınırlı tutulmaktadır. Klasik ve neoklasik yaklaşımlar, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini sınırlı görmekte ve devletin ekonomideki rolünü asgari düzeyde tutmayı önermektedir. Bu yaklaşımlar, piyasa mekanizmasının etkinliğine ve kaynakların optimal dağılımına vurgu yaparken, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisinin ancak belirli koşullarda ve sınırlı düzeyde olabileceğini savunmaktadırlar.

Büyüme Modelleri ve Kamu Harcamaları

Büyüme modelleri, ekonomik büyümenin uzun dönemli dinamiklerini anlamak için geliştirilmiş teorik çerçevelerdir. Bu modeller, sermaye birikimi, teknolojik ilerleme, nüfus artışı ve beşeri sermaye gibi

faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Solow-Swan modeli, dışsal teknolojik ilerlemeyi temel alarak sermaye birikiminin büyüme üzerindeki rolünü vurgularken (Solow, 1956), endojen büyüme modelleri teknolojik ilerlemenin içsel faktörlerle belirlendiğini ve beşeri sermaye, AR-GE harcamaları gibi unsurların büyüme sürecinde önemli olduğunu savunmaktadır (Romer, 1990).

Solow-Swan modelinde, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi dolaylıdır. Kamu harcamaları, vergi gelirleri aracılığıyla finanse edildiği için özel sektörün tasarruf ve yatırım kararlarını etkileyebilmektedir. Yüksek vergiler, özel sektörün yatırım yapma isteğini azaltarak sermaye birikimini olumsuz etkileyebilmekte ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi yavaşlatabilmektedir (Mankiw, 2010). Ancak, kamu harcamalarının altyapı yatırımları gibi verimliliği artırıcı alanlara yönlendirilmesi, sermayenin marjinal verimliliğini yükselterek büyümeyi destekleyebilmektedir (Barro, 1990).

Endojen büyüme modelleri, teknolojik ilerlemenin içsel faktörlerle belirlendiğini ve beşeri sermaye, AR-GE harcamaları gibi unsurların büyüme sürecinde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Romer modeli, teknolojik ilerlemenin bilgi birikimi ve AR-GE harcamaları yoluyla sağlandığını ve bu süreçte kamu politikalarının önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Romer, 1990). Devletin AR-GE teşvikleri, eğitim harcamaları ve fikri mülkiyet haklarının korunması gibi politikaları, teknolojik ilerlemeyi hızlandırarak uzun dönemli ekonomik büyümeyi destekleyebilmektedir (Aghion & Howitt, 1992).

Lucas modeli ise, beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Lucas'a göre, eğitim ve öğrenme yoluyla beşeri sermaye birikimi, teknolojik ilerlemeyi ve verimliliği artırarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Devletin eğitim harcamaları, beşeri sermaye birikimini teşvik ederek uzun dönemli büyüme potansiyelini yükseltebilmektedir. Ancak, eğitim sisteminin kalitesi ve etkinliği, bu harcamaların büyüme üzerindeki etkisini belirleyen önemli bir faktördür (Lucas, 1988).

Kamu Harcamalarının Bileşimi ve Etkileri

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, harcamaların bileşimine ve hangi sektörlere yönlendirildiğine bağlı olarak değişmektedir. Eğitim, sağlık, altyapı, AR-GE ve sosyal güvenlik gibi farklı alanlara yapılan kamu harcamalarının, ekonomik büyüme üzerindeki etkileri farklı mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır (Tanzi & Zee, 1997). Bu nedenle, kamu harcamalarının etkinliği ve sürdürülebilir büyüme üzerindeki katkısı, harcamaların doğru bir şekilde planlanması ve önceliklendirilmesi ile yakından ilişkilidir.

Eğitim harcamaları, beşeri sermaye birikimini teşvik ederek uzun dönemli ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Eğitimli işgücü, teknolojik yenilikleri daha hızlı benimsemekte, verimliliği artırmakta ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Barro, 1991). Devletin eğitim harcamaları, okullaşma oranlarını yükseltmekte, eğitim kalitesini artırmakta ve daha nitelikli bir işgücü yaratılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, eğitim harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi, eğitim sisteminin kalitesi, müfredatın içeriği ve işgücü piyasasının ihtiyaçları ile uyumlu olmasına bağlıdır (Hanushek & Woessmann, 2008).

Sağlık harcamaları, işgücünün sağlığını ve verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Sağlıklı bir toplum, daha üretken çalışmakta, daha az iş günü kaybı yaşamakta ve daha uzun süre çalışma hayatında kalmaktadır (Bloom & Canning, 2000). Devletin sağlık harcamaları, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmakta, hastalıkların önlenmesine ve tedavi edilmesine olanak tanımakta ve toplumun genel sağlık düzeyini yükseltmektedir. Ancak, sağlık harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi, sağlık sisteminin etkinliği, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve toplumun sağlık bilinci ile yakından ilişkilidir (Cutler & Miller, 2005).

Altyapı yatırımları, ulaşım, enerji, iletişim ve su kaynakları gibi alanlarda yapılan kamu harcamalarını kapsamaktadır. Altyapı yatırımları, üretim maliyetlerini düşürmekte, ticareti kolaylaştırmakta, bölgesel kalkınmayı desteklemekte ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Aschauer, 1989). İyi bir altyapı, özel sektörün yatırım yapma isteğini artırmakta, yeni iş olanakları yaratmakta ve ekonomik aktiviteyi canlandır-

maktadır. Ancak, altyapı yatırımlarının büyüme üzerindeki etkisi, projelerin doğru seçilmesi, etkin bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile yakından ilişkilidir (Abiad vd., 2016).

Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, iktisat literatüründe uzun süredir tartışılan ve farklı teorik yaklaşımlarla ele alınan bir konudur. Kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi, harcamaların miktarı, bileşimi ve finansman biçimi gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir (Tanzi & Zee, 1997). Bu nedenle, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki rolü, hem teorik hem de ampirik çalışmalarla kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

Endojen büyüme teorileri, kamu harcamalarının özellikle eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanlara yönlendirilmesinin, beşeri ve fiziksel sermaye birikimini destekleyerek sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceğini öne sürmektedir (Romer, 1990; Lucas, 1988). Bu modellerde, kamu harcamalarının niteliği ve etkinliği, büyüme üzerindeki etkisinin belirleyicisi olarak öne çıkmaktadır.

Ampirik çalışmalar, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişebildiğini göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde yapılan bazı araştırmalar, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisinin sınırlı veya negatif olabileceğini ortaya koyarken (Landau, 1983), gelişmekte olan ülkelerde ise kamu harcamalarının büyümeyi destekleyici etkileri daha belirgin olabilmektedir (Ram, 1986).

Kamu harcamalarının bileşimi, büyüme üzerindeki etkisinin yönünü ve şiddetini belirleyen önemli bir faktördür. Eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye yatırımlarına yapılan harcamalar, uzun vadede ekonomik büyümeyi desteklemekte ve işgücünün verimliliğini artırmaktadır (Barro, 1990; Hanushek & Woessmann, 2008). Altyapı yatırımları ise, üretim maliyetlerini düşürmekte ve özel sektör yatırımlarını teşvik etmektedir (Aschauer, 1989).

Kamu harcamalarının finansman biçimi de büyüme üzerindeki etkisini belirlemektedir. Vergi artışları yoluyla finanse edilen kamu harcamaları, özel sektörün tasarruf ve yatırım kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Mankiw, 2013). Buna karşılık, borçlanma yoluyla finanse edilen harcamalar ise, uzun vadede kamu borcunun sürdürülebilirliği açısından riskler barındırmaktadır (Elmendorf & Mankiw, 1999).

Ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişki, ülkelerin makroekonomik istikrarı ve kalkınma stratejileri açısından da önem taşımaktadır. Mali disiplinin sağlanmadığı ve kamu harcamalarının verimsiz alanlara yönlendirildiği durumlarda, büyüme üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkabilmektedir (Tanzi & Schuknecht, 2000). Bu nedenle, kamu harcamalarının etkinliği ve sürdürülebilirliği, büyüme stratejilerinin başarısı için kritik öneme sahiptir.

Son yıllarda, kamu harcamalarının kompozisyonunda eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarının payının artırılması, uzun vadeli büyüme potansiyelini desteklemektedir. Beşeri sermaye ve altyapı yatırımlarının artırılması, ekonominin rekabet gücünü ve sürdürülebilirliğini güçlendirmektedir (Hanushek & Woessmann, 2008; Aschauer, 1989).

Azerbaycan Ekonomisi ve Kamu Harcamaları

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü sonrasında Azerbaycan ekonomisi, bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından bu yana önemli bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Özellikle birliğin bir nevi zorunlu kıldığı cumhuriyetler arasındaki ekonomik bağımlılığın ortadan kalkmasıyla ülkede meydana gelen ekonomik çöküşün yanında 1990'lı yılların başında yaşanan siyasi istikrarsızlık, üretimde ciddi daralmalara ve yüksek enflasyona yol açmıştır. Birinci Karabağ savaşı sonrasında mülteci sayısının 1,2 milyona ulaşması, sosyal alanda istikrarsızlığın getirdiği olumsuzluklarla beraber ülkeyi büyük bir buhrana sürüklemiştir.

Ancak, 1994 yılında imzalanan “Asrın Anlaşması” ile birlikte petrol ve doğalgaz sektörüne yapılan yabancı yatırımlar, ülke ekonomisinin yeniden yapılanmasında belirleyici olmuştur (Cornell, 2015). Dünyanın önemli enerji ve petrol şirketleriyle Azerbaycan’ın Devlet Petrol Şirketi arasında “Hazar Denizinin Azerbaycan’a ait Bölümünde Azeri, Çırağ, Güneşli Yataklarının Birlikte İşlenmesi ve Paylaşılması Hakkında” anlaşma imzalanmış ve bu projenin hayat geçirilmesiyle ülkede GSYİH SSCB’nin ortadan kalkmasından sonra ilk defa 1996 yılında reel artış göstermiştir (1.3%). 2003 yılına kadar devam eden sürede ise yıllık ortalama 8.14% reel artış göstermiştir¹.

Petrol ve doğalgaz sektörünün öncülüğünde, 2000’li yıllarda Azerbaycan ekonomisi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının devreye girmesiyle birlikte, enerji ihracat gelirleri ülke ekonomisinin temel dinamiği haline gelmiştir (World Bank, 2015). Bu dönemde, GSYİH’deki artış ve kamu gelirlerindeki yükseliş, kamu harcamalarının da önemli ölçüde artmasına olanak tanımıştır.

Kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı, 2000’li yılların başından itibaren istikrarlı bir şekilde artmıştır. Özellikle altyapı, eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılan kamu yatırımları, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini desteklemiştir (IMF, 2017). Kamu harcamalarının artışında, petrol gelirlerinin devlet bütçesine aktarılması ve Azerbaycan Devlet Petrol Fonu’nun (SOFAZ) etkin kullanımı önemli rol oynamaktadır.

Azerbaycan’da kamu harcamalarının finansmanında petrol gelirleri merkezi bir öneme sahiptir. Devlet Petrol Fonu, petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen gelirlerin biriktirilmesi ve kamu harcamalarına yönlendirilmesi amacıyla kurulmuştur (SOFAZ, 2022). Bu fon, hem makroekonomik istikrarın sağlanmasında hem de uzun vadeli kalkınma projelerinin finansmanında kritik bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kamu harcamalarının bileşimi incelendiğinde, altyapı yatırımlarının ve sosyal harcamaların öne çıktığı görülmektedir. Özellikle ulaşım, enerji ve konut projelerine yapılan yatırımlar, ekonomik büyümenin yanı sıra bölgesel kalkınmayı da desteklemiştir (Asian Development Bank, 2019). Eğitim ve sağlık harcamalarının artırılması ise, beşeri sermaye birikimini teşvik ederek uzun vadeli büyüme potansiyelini güçlendirmiştir (Mukhtarov, Mammadov, & Humbatova, 2020).

Azerbaycan’da kamu harcamalarının yönetimi ve etkinliği, uluslararası kuruluşlar tarafından da yakından izlenmektedir. IMF ve Dünya Bankası raporlarında, kamu harcamalarının şeffaflığı, hesap verebilirliği ve verimliliği konularında ilerleme kaydedildiği, ancak bazı alanlarda iyileştirmeye ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (IMF, 2017; World Bank, 2022). Özellikle yolsuzlukla mücadele ve kamu maliyesinde reformlar, sürdürülebilir büyüme için kritik öneme sahiptir.

Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, Azerbaycan’ın kamu harcamaları ve bütçe dengesi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. 2014-2016 döneminde yaşanan petrol fiyatı şokları, kamu gelirlerinde azalmaya ve bütçe açığının artmasına yol açmıştır (IMF, 2018). Bu süreçte, hükümet mali disiplin önlemleri olarak harcamaları yeniden yapılandırmış ve ekonomik çeşitlendirme politikalarına ağırlık vermiştir (Center for Analysis of Economic Reforms and Communication [CAERC], 2017).

Ekonomik çeşitlendirme, son yıllarda Azerbaycan’ın kalkınma stratejisinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Tarım, turizm, bilgi teknolojileri ve imalat sanayi gibi sektörlerle yapılan kamu yatırımları, ekonominin petrol dışı alanlarda da büyümesini hedeflemektedir (Asian Development Bank, 2019). Bu çabalar, kamu harcamalarının daha dengeli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamaktadır.

Kamu harcamalarının sosyal refah üzerindeki etkisi de dikkate değerdir. Sosyal yardımlar, emeklilik ödemeleri ve sağlık hizmetleri gibi alanlara yapılan harcamalar, yoksulluğun azaltılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi açısından önem taşımaktadır (World Bank, 2022). Özellikle bölgesel eşitsizliklerin

¹Dünya Bankası verileri, Azerbaycan ekonomik göstergeler: <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan> , Erişim: 18 Mayıs, 2025

azaltılması yönünde devlet tarafından yapılan sosyo-ekonomik kalkınma planları gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır (Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, 2024).

Azerbaycan’da kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi, yapılan ekonometrik analizlerde de ortaya konmuştur. 2000-2023 dönemine ait veriler, kamu harcamalarındaki artışların GSYİH’deki büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Korelasyon ve regresyon analizleri, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (IMF, 2018; World Bank, 2022). Bununla birlikte, kamu harcamalarının sürdürülebilirliği ve etkinliği, petrol gelirlerine olan bağımlılık nedeniyle kırılgan bir yapı sergilemektedir. Petrol fiyatlarındaki ani düşüşler, kamu gelirlerinde dalgalanmalara ve bütçe açığının artmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, kamu harcamalarının finansmanında çeşitliliğin artırılması ve mali disiplinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (SOFAZ, 2022).

Yöntem ve Bulgular

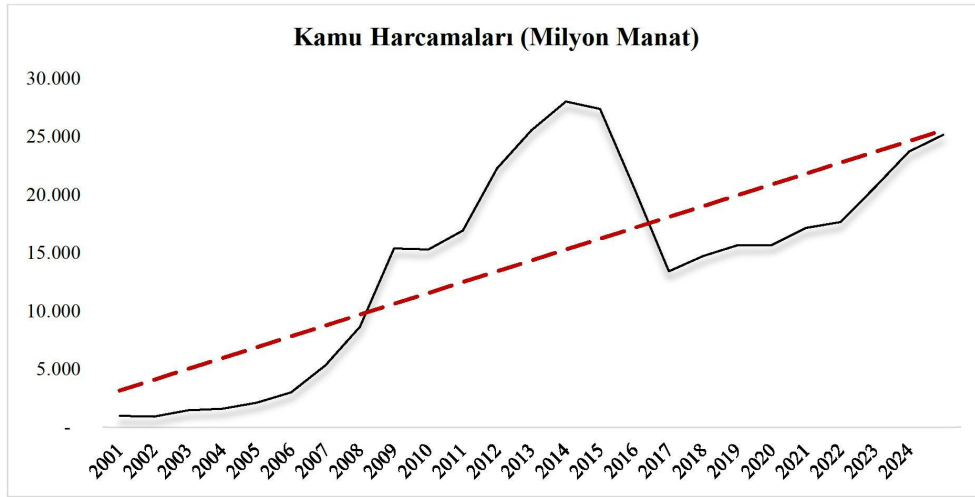
Bu bölümde, Azerbaycan’da kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizinde izlenen yöntem ve elde edilen bulgular sunulmaktadır. Çalışmada, 2000-2023 dönemi için yıllık veriler kullanılmıştır. Analiz kapsamında kamu harcamaları, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), enflasyon oranı ve işsizlik oranı değişkenleri dikkate alınmıştır.

Tanımlayıcı Veriler

Çalışmanın bu aşamasında, incelenecek verilerin temel özelliklerini anlamak amacıyla tanımlayıcı istatistikler hesaplanacak ve serinin genel eğilimini görselleştirmek için grafikler oluşturulacaktır. Bu sayede, verinin dağılımı, merkezi eğilim ölçüleri ve olası aykırı değerler hakkında ilk bilgiler elde edilerek, sonraki analiz adımları için bir temel oluşturulacaktır. Aşağıdaki grafikte 2000-2024 yılları arasında Azerbaycan kamu harcamaları görülmektedir.

Şekil 1

Azerbaycan kamu harcamaları 2000–2024 (milyon manat)

Not: Yazar tarafından Country Economy (t.y.) verileri kullanılarak hazırlanmıştır. 15 Mayıs, 2025 tarihinde <https://countryeconomy.com/government/expenditure/azerbaijan> adresinden erişilmiştir.

Azerbaycan’da 2000 yılından 2024’e kadar olan kamu harcamaları genel olarak artış göstermiş, bu yükseliş ülkenin ekonomik büyümesi, petrol gelirlerindeki değişimler ve uygulanan kamu politikalarıyla yakından ilişkili olmuştur (Dünya Bankası, 2022, s. 13-14). Özellikle 2006-2014 döneminde petrol fiyatlarındaki artışla birlikte harcamalarda hızlı bir yükseliş yaşanırken, 2015’te petrol fiyatlarının düşmesiyle harcamalarda belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. 2020 sonrasında ise harcamalar tekrar artış trendine girmiş ve 2024’te en

yüksek seviyeye ulaşarak Azerbaycan ekonomisinin kamu hizmetlerine yönelik yatırımlarının devam ettiğini göstermiştir. Aşağıdaki grafikte 2000-2024 yılları arasında Azerbaycan GSYİH verileri görülmektedir.

Şekil 2

Azerbaycan GSYİH, 2000–2024 (milyon ABD doları)

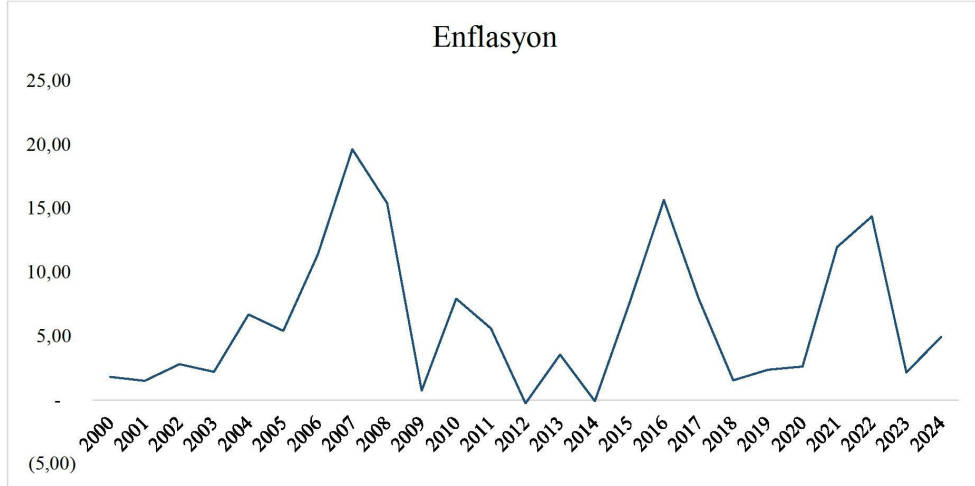

Not: Yazar tarafından Dünya Bankası (t.y.) verileri kullanılarak hazırlanmıştır. 5 Haziran, 2025 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AZ> adresinden erişilmiştir.

Azerbaycan ekonomisi 2000 yılından 2024'e kadar olan dönemde genel olarak büyüme göstermiş, ancak bu büyüme farklı dönemlerde değişiklikler sergilemiştir. Özellikle 2005 sonrası dönemde GSYİH'deki yükseliş dikkat çekerken, 2009'daki küresel ekonomik kriz ve 2015'teki petrol fiyatlarındaki düşüş gibi olaylar GSYİH üzerinde belirgin düşüşlere neden olmuştur. 2020'deki pandemi de GSYİH'de bir düşüşe yol açmış, ancak 2021'den itibaren GSYİH tekrar toparlanma eğilimine girmiştir. Aşağıdaki grafikte 2000-2024 yılları arasında Azerbaycan enflasyon verileri görülmektedir.

Şekil 3

Azerbaycan enflasyon oranı, 2000–2024 (%)

Not: Yazar tarafından Azerbaycan Merkez Bankası (t.y.) Aylık Rapor verileri kullanılarak hazırlanmıştır. 25 Haziran, 2025 tarihinde <https://www.cbar.az/page-40/statistical-bulletin> adresinden erişilmiştir.

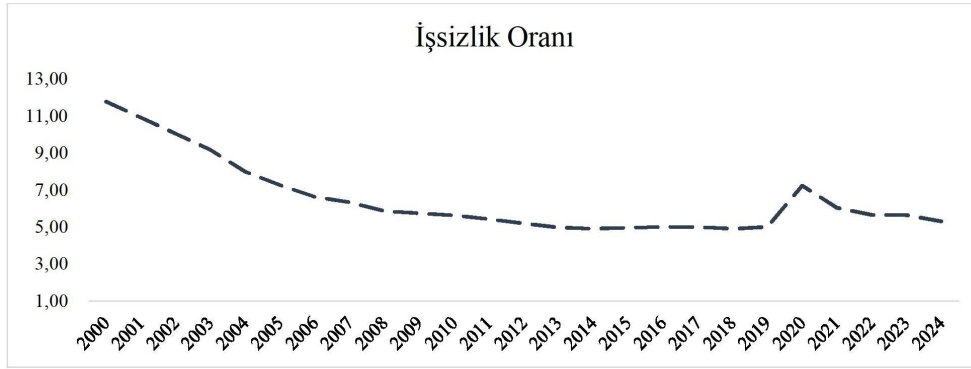
Azerbaycan'da 2000-2024 yılları arasında enflasyon oranı belirgin dalgalanmalar göstermiştir. 2000-2003 yılları arasında enflasyon düşük seviyelerde seyretmiş, 2004'te %6,71'e ve 2005'te %5,40'a gerilemiştir. 2006'da enflasyon %11,40 olarak gerçekleşirken, 2007'de %19,64'e çıkarak dönem içindeki en yüksek seviyesine ulaşmış ve 2008'de ise %15,40'e gerilemiştir. 2009 yılında ise enflasyon oranı keskin bir şekilde azalarak %0,73'e gerilemiştir. 2010-2014 yılları arasında enflasyon genellikle düşük ve istikrarlı seyretmiş, %0,26 ile

%7,93 arasında değişmiştir. 2015'te %7,57 olan enflasyon, 2016 yılında tekrar yükselerek %15,16 olmuş ve 2017'e %7,93 seviyelerine düşmüştür. 2018-2020 döneminde enflasyon tekrar düşük seviyelere inmiş, %1,53 ile %2,61 arasında gerçekleşmiştir. 2021'de %11,97'e yükselen enflasyon, 2022'de %14,38 ile yeniden çift haneli seviyelere ulaşmış, 2023'te %2,15'e gerilemiş ve 2024'te ise %4,93 olmuştur.

Aşağıdaki grafikte 2000-2024 yılları arasında Azerbaycan işsizlik verileri görülmektedir.

Şekil 4

Azerbaycan işsizlik oranı, 2000–2024 (%)

Not: Yazar tarafından Azerbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (ASİS) (t.y.) verileri kullanılarak hazırlanmıştır. 17 Haziran, 2025 tarihinde <https://www.azstat.gov.az/portal/tblInfo/TblInfoList.do> adresinden erişilmiştir.

Azerbaycan'da 2000-2024 yılları arasındaki işsizlik oranları, dönemin ekonomik koşulları ve dışsal faktörlerden önemli ölçüde etkilenecek çeşitli dalgalanmalar göstermiştir. 2000 yılında %11,78 gibi yüksek bir seviyede olan işsizlik oranı, 2001 yılında %10,91'e, 2002'de %10,04'e ve 2003'te %9,17'ye gerileyerek düşüş trendine girmiştir. 2004 yılında işsizlik oranı %7,99'a, 2005'te %7,26'ya ve 2006'da %6,62'ye düşerek azalmaya devam etmiştir. 2007 yılında %6,33 ve 2008 yılında %5,86 olarak kaydedilen işsizlik oranları, bu dönemde ekonomik büyümenin hızlanması ve işgücü piyasasının iyileşmesiyle açıklanabilir. 2009 yılında küresel ekonomik krizin etkisiyle işsizlik oranı hafif bir artış göstererek %5,74'e yükselmiştir. Ancak, bu artış sınırlı kalmış ve işsizlik oranı 2010 yılında %5,63'e, 2011'de %5,42'ye, 2012'de %5,19'a, 2013'te %4,97'ye ve 2014'te %4,91'e gerileyerek düşüş trendini sürdürmüştür. 2015 yılında petrol fiyatlarındaki düşüş ve ekonomik krizin etkisiyle işsizlik oranı hafif bir artış göstererek %4,96'ya yükselmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında işsizlik oranı %5,00 olarak sabit kalmıştır. 2018 yılında işsizlik oranı %4,90'a gerileyerek tekrar düşüş trendine girmiştir. 2019 yılında işsizlik oranı %5,00 olarak kaydedilmiştir. 2020 yılında COVID-19 pandemisinin etkisiyle işsizlik oranı %7,24'e yükselerek önemli bir artış göstermiştir. Ancak, pandemi sonrası toparlanma süreciyle birlikte işsizlik oranı 2021 yılında %6,04'e, 2022'de %5,65'e, 2023'te %5,64'e ve 2024'te %5,30'a gerileyerek düşüş trendine girmiştir. Aşağıdaki tabloda Azerbaycan'a ait kamu harcamaları, GSYİH, enflasyon ve işsizlik oranları arasındaki ilişki sunulmuştur.

Tablo 1

Azerbaycan Kamu Harcamaları, GSYİH, Enflasyon ve İşsizlik Oranları İlişkisi

		Kamu Harcamaları	GSYİH	Enflasyon
GSYİH	r	0.979		
	p	0.000		
Enflasyon	r	-0.077	0.026	
	p	0.713	0.903	
İşsizlik	r	-0.802	-0.803	-0.230
	p	0.000	0.000	0.268

Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamaları ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasında çok güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($r=0.979$ ve $p=0.000$: *Anlamlı*). Bu bulgu, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olduğunu ve devletin yaptığı yatırımların ülke ekonomisini canlandırdığını göstermektedir. Aynı zamanda, kamu harcamaları ile işsizlik arasında güçlü ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir ($r=-0.802$ ve $p=0.000$: *Anlamlı*). Bu durum, kamu harcamalarının istihdamı artırıcı bir rol oynadığını ve devletin yaptığı harcamaların işsizlik oranını azaltmaya yardımcı olduğunu işaret etmektedir. Ancak, kamu harcamaları ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r=-0.077$ ve $p=0.713$: *Anlamsız*). Bu durum, kamu harcamalarındaki artışların enflasyon üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığını veya bu etkinin diğer faktörler tarafından dengelendiğini göstermektedir.

Benzer şekilde, GSYİH ile işsizlik arasında güçlü bir negatif ilişki gözlemlenirken ($r=-0.803$ ve $p=0.000$: *Anlamlı*), GSYİH ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r=0.026$: *Yok denecek kadar zayıf pozitif ilişki* ve $p = 0.903$: *Anlamsız*). Bu sonuçlar, ekonomik büyümenin işsizliği azaltıcı bir etkisi olduğunu, ancak enflasyonun bu ilişkide belirgin bir rol oynamadığını göstermektedir. Enflasyonun ise diğer değişkenlerle anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir. Bu durum, enflasyonun Azerbaycan ekonomisinde diğer makroekonomik değişkenlerden bağımsız olarak hareket ettiğini veya bu değişkenlerle olan ilişkisinin daha karmaşık olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan'da 2000-2024 dönemine ait korelasyon analizleri, kamu harcamaları ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasında çok güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu, kamu harcamalarındaki artışların genellikle GSYİH'de de artışa yol açtığı anlamına gelir. Bu güçlü pozitif ilişki, kamu harcamalarının Azerbaycan ekonomisinde önemli bir rol oynadığını ve ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Kamu harcamaları, altyapı yatırımları, eğitim, sağlık, savunma gibi çeşitli alanlarda yapılarak ekonomik aktiviteyi canlandırabilir, üretimi artırabilir ve dolayısıyla GSYİH'yi yükseltebilir. Azerbaycan'da kamu harcamalarının GSYİH üzerindeki etkisini görmek için yapılan regresyon testi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 2

Azerbaycan Kamu Harcamalarının GSYİH Üzerindeki Etkisi

Değişken	β	Standart Hata	Beta	t	p
Sabit	4326 milyon	2004 milyon		2,159	0,042
Kamu Harcamaları	2712 bin	119 bin	0,979	22,798	0,000

Bağımlı değişken GSYİH

$R = 0,979$, $R^2 = 0,958$, $F(1,24) = 519,732$, $p = 0,000$

Azerbaycan'da gerçekleştirilen regresyon analizi, kamu harcamalarının ülke ekonomisi üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Modelin yüksek R-kare değeri (%95,8), kamu harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerindeki değişimin büyük bir bölümünü başarıyla açıkladığını göstermektedir. Bu durum, kamu harcamalarının GSYİH üzerindeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Analiz sonuçlarına göre, kamu harcamalarında meydana gelen bir Manatlık artış, GSYİH'de ortalama olarak 2712 bin Manatlık bir yükselişe neden olmaktadır. Bu bulgu, kamu harcamalarının Azerbaycan ekonomisinde önemli bir itici güç olduğunu ve ekonomik büyümeyi desteklediğini doğrulamaktadır. Sabit terimin anlamlılık değeri de dikkate alındığında, modelin genel olarak güvenilir sonuçlar verdiği söylenebilir.

Zaman Serisi Analizleri

Zaman serisi analizlerinin ilk başında verilerde birim kök varlığını incelemek amacıyla durağanlık testi uygulanmıştır. Aşağıdaki tabloda kamu harcamaları verisine uygulanan durağanlık testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3*Kamu Harcamaları Verisinde Durağanlık Testi Sonuçları*

Dönüşüm Seviyesi	Test İstatistiği	p	Kritik Değerler (%, 1/5/10)	Durağanlık Durumu
Orijinal Seri (Seviye)	-1,742	0,398	-3,753 / -2,998 / -2,639	Durağan değil (Birim kök var)
Birinci Fark	-4,803	0,001	-3,770 / -3,005 / -2,642	Kesin durağan (Birim kök yok)

Kamu harcamaları serisi orijinal haliyle durağan değildir ve doğrudan analizlerde kullanılması uygun değildir. Birinci fark alınması ise seriyi kesin olarak durağan hale getirmekte ve zaman serisi modellemesi için uygun bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, kamu harcamaları verisi ile yapılacak ekonometrik analizlerde birinci fark dönüşümünü kullanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda GSYİH verisine uygulanan durağanlık testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 4*GSYİH Verisinde Durağanlık Testi Sonuçları*

Dönüşüm Seviyesi	Test İstatistiği	p	Kritik Değerler (%, 1/5/10)	Durağanlık Durumu
Orijinal Seri	-1,171	0.6694	-3.738 / -2.992 / -2.636	Durağan değil (Birim kök var)
Birinci Fark	-3,544	0.0159	-3.753 / -2.998 / -2.639	Durağan (%5 anlamlılıkta)

GSYİH orijinal serisi durağan değildir ve doğrudan analizlerde kullanılması uygun değildir. Ancak birinci farkı alınmış hali, %5 anlamlılık seviyesinde durağanlık göstermektedir. Bu nedenle, GSYİH verisi ile yapılacak zaman serisi analizlerinde birinci fark dönüşümünün kullanılması gerekmektedir.

Aşağıdaki tabloda enflasyon verisine uygulanan durağanlık testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 5*Enflasyon Verisinde Durağanlık Testi Sonuçları*

Dönüşüm Seviyesi	Test İstatistiği	p	Kritik Değerler (%, 1/5/10)	Durağanlık Durumu
Orijinal Seri	-3,265	0.0283	-3.738 / -2.992 / -2.636	Durağan (%5 anlamlılıkta)

Enflasyon serisi orijinal haliyle durağan olup, birim kök içermemektedir. Bu nedenle, enflasyon verisi doğrudan zaman serisi analizlerinde kullanılacaktır.

Aşağıdaki tabloda işsizlik verisine uygulanan durağanlık testi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 6*İşsizlik Verisinde Durağanlık Testi Sonuçları*

Dönüşüm Seviyesi	Test İstatistiği	p	Kritik Değerler (%, 1/5/10)	Durağanlık Durumu
Orijinal Seri	-3,642	0.0124	-3.738 / -2.992 / -2.636	Durağan (%5 anlamlılıkta)

İşsizlik serisi orijinal haliyle durağan olup, birim kök içermemektedir. Bu nedenle, işsizlik verisi doğrudan zaman serisi analizlerinde kullanılacaktır. Bu verilere göre yapılan eşbütünleşme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7*Eşbütünleşme Analizi Sonuçları*

Hipotez	Test İstatistiği	Kritik Değer (% 5)	p	Sonuç
None *	18,242	15,494	0,0188	Sıfır eşbütünleşme reddedildi
At most 1	2,753	3,841	0,0971	En fazla 1 eşbütünleşme kabul edildi

Yapılan eşbütünleşme analizi, kamu harcamaları ile Gayri Safı Yurtiçi Hasıla arasında uzun vadede anlamlı ve istikrarlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Test sonuçlarına göre, sıfır eşbütünleşme hipotezi %5 anlamlılık seviyesinde reddedilmiştir (test istatistiği 18,24, kritik değer 15,49, p-değeri 0,0188). Bu, iki değişken arasında en az bir tane uzun dönemli denge ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Diğer yandan, en fazla bir eşbütünleşme olduğu hipotezi reddedilememiştir (test istatistiği 2,75, kritik değer 3,84, p-değeri 0,097), bu da modelde tek bir eşbütünleşme vektörünün yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu sonuçlar, kamu harcamaları ile GSYİH'nin zaman içinde birlikte hareket ettiğini ve aralarındaki ilişkinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Azerbaycan'ın kamu harcamalarındaki değişikliklerin Azerbaycan'ın GSYİH'sı üzerinde uzun vadeli etkileri olduğu ve bu iki değişkenin birbirini dengeleyici bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda enflasyon ve işsizlik verileri de eklenerek yapılan eşbütünleşme testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8

Enflasyon ve İşsizlik Verileri de Eklenerek Yapılan Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Hipotez	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	p	Sonuç
None *	162,7282	40,1749	0,000	Sıfır eşbütünleşme reddedildi
At most 1 *	80,43581	24,276	0,000	En fazla 1 reddedildi
At most 2 *	21,68185	12,3209	0,001	En fazla 2 reddedildi
At most 3	0,881882	4,12991	0,402	En fazla 3 kabul edildi

Yapılan eşbütünleşme testi sonuçları, kamu harcamaları, enflasyon, GSYİH ve işsizlik değişkenleri arasında uzun vadede anlamlı ve güçlü bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Test sonuçlarına göre, modelde 3 tane eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, dört değişkenin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini ve aralarında kalıcı bir denge ilişkisi bulunduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, kamu harcamaları, enflasyon, GSYİH ve işsizlik birbirini etkileyen ve zaman içinde dengede kalan ekonomik değişkenlerdir. Aşağıdaki tabloda ise eşbütünleşme katsayıları sunulmuştur.

Tablo 9

Eşbütünleşme Katsayıları

Değişken	Katsayı
Kamu Harcamaları	-0,001
Enflasyon	-0,006
GSYİH	0,000
İşsizlik	0,445

Eşbütünleşme katsayılarına bakıldığında, kamu harcamalarının katsayısı negatif ve çok küçük (-0,001), enflasyonun katsayısı da negatif (-0,006), GSYİH ise neredeyse sıfıra yakın negatif bir değere sahip (-0,000), işsizlik ise pozitif ve görece daha yüksek bir katsayıya sahiptir (0,444). Bu katsayılar, değişkenlerin uzun vadeli denge ilişkisi içindeki yön ve büyüklük etkilerini göstermektedir. Özellikle işsizliğin pozitif katsayısı, diğer değişkenlerle birlikte uzun vadede işsizliğin artış eğiliminde olduğunu veya dengeli etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki tabloda nedensellik analizi testi yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 10*Nedensellik Analizi*

Bağımlı Değişken	Nedensellik Kaynağı	Chi-kare (Chi-sq)	Serbestlik Derecesi (df)	p	Anlamlılık Durumu
GSYİH	Kamu Harcamaları	0,39	3	0,942	Anlamlı değil
GSYİH	Enflasyon	0,438	3	0,932	Anlamlı değil
GSYİH	İşsizlik	2,54	3	0,468	Anlamlı değil
GSYİH	Tüm değişkenler	3,949	9	0,915	Anlamlı değil
Kamu Harcamaları	GSYİH	4,985	3	0,173	Anlamlı değil
Kamu Harcamaları	Enflasyon	0,325	3	0,955	Anlamlı değil
Kamu Harcamaları	İşsizlik	0,663	3	0,882	Anlamlı değil
Kamu Harcamaları	Tüm değişkenler	6,303	9	0,709	Anlamlı değil
Enflasyon	GSYİH	2,019	3	0,569	Anlamlı değil
Enflasyon	Kamu Harcamaları	4,105	3	0,25	Anlamlı değil
Enflasyon	İşsizlik	2,951	3	0,399	Anlamlı değil
Enflasyon	Tüm değişkenler	7,501	9	0,585	Anlamlı değil
İşsizlik	GSYİH	1,53	3	0,675	Anlamlı değil
İşsizlik	Kamu Harcamaları	2,109	3	0,55	Anlamlı değil
İşsizlik	Enflasyon	0,092	3	0,993	Anlamlı değil
İşsizlik	Tüm değişkenler	6,557	9	0,683	Anlamlı değil

Analiz edilen dönemde kamu harcamaları, GSYİH, enflasyon ve işsizlik değişkenleri arasında Granger nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Bu durum, söz konusu makroekonomik değişkenlerin birbirlerinin geçmiş değerleri üzerinden anlamlı bir şekilde gelecekteki hareketlerini tahmin etmediğini göstermektedir. Özellikle, GSYİH'nin kamu harcamaları, enflasyon ve işsizlik üzerinde, ya da tam tersi yönde anlamlı bir nedensellik etkisi bulunmamıştır. Bu sonuçlar, ekonomik değişkenler arasındaki etkileşimlerin kısa vadede zayıf olduğunu veya mevcut veri seti ve model parametrelerinin bu ilişkileri ortaya koymak için yeterli olmadığını düşündürmektedir. Ayrıca, bu tür makroekonomik değişkenlerin etkilerinin daha çok uzun vadeli dinamiklerde ortaya çıkabileceği sonucuna varılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Azerbaycan ekonomisinde 2000-2024 döneminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Korelasyon ve regresyon analizleri, kamu harcamalarındaki artışların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla üzerinde belirgin yükselişlere yol açtığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, Barro'nun (1990) kamu harcamalarının altyapı ve beşeri sermaye yatırımları yoluyla ekonomik büyümeyi desteklediğini ortaya koyan çalışmasıyla uyumludur. Barro, kamu harcamalarının büyümeye olan katkısının harcamaların niteliğine bağlı olduğunu vurgulamış, altyapı ve eğitim gibi alanlara yapılan harcamaların büyümeyi olumlu etkilediğini belirtmiştir.

Zaman serisi analizleri ve eşbütünleşme testleri, kamu harcamaları ile GSYİH arasında uzun vadeli ve istikrarlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, Romer (1990) ve Lucas (1988) gibi endojen büyüme teorisyenlerinin, kamu harcamalarının beşeri sermaye ve teknolojik gelişme yoluyla sürdürülebilir büyümeye katkı sağladığı görüşünü desteklemektedir. Romer'in teknolojik ilerlemenin içsel faktörlerle belirlendiği modeli, kamu harcamalarının özellikle eğitim ve AR-GE yatırımları yoluyla büyümeyi teşvik ettiğini savunmaktadır. Lucas ise beşeri sermayenin ekonomik büyümedeki kritik rolünü vurgulamış ve devletin eğitim

harcamalarının uzun vadeli büyüme potansiyelini artırmada önemli olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Bashirli ve Sabiroğlu (2013) tarafından Azerbaycan ekonomisi için yapılan çalışmada da benzer sonuçlar teyit edilmiştir. Söz konusu çalışma, Wagner Yasası çerçevesinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem de uzun vadede anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuş, eşbütünleşme ve nedensellik testleriyle bu ilişkiyi desteklemiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan’da kamu harcamalarının bileşimi ve niteliği, büyüme üzerindeki etkisini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Çalışmada yapılan Granger nedensellik analizleri, kısa vadede kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi olmadığını göstermiştir. Bu durum, kısa vadeli ekonomik dalgalanmaların kamu harcamalarından bağımsız olabileceğini düşündürmektedir. Öztürk’ün (2000) Türkiye ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada da benzer şekilde, kısa vadeli nedensellik ilişkilerinin zayıf olduğu, ancak uzun vadede kamu harcamaları ile büyüme arasında güçlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha çok uzun vadeli yapısal faktörlerle şekillendiğini göstermektedir.

Kamu harcamaları ile işsizlik arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir; bu da kamu harcamalarının istihdamı artırıcı etkisini desteklemektedir. Keynesyen iktisat yaklaşımının temel varsayımlarından biri olan kamu harcamalarının işsizliği azaltıcı rolü, Blinder ve Solow (1973) ile Auerbach ve Gorodnichenko’nun (2012) çalışmalarında da desteklenmiştir. Bu araştırmalar, kamu harcamalarının özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde toplam talebi artırarak istihdamı teşvik ettiğini ortaya koymuştur. Azerbaycan özelinde de kamu harcamalarının işsizlik oranlarını düşürmede etkili olduğu görülmektedir.

Enflasyon ile kamu harcamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu, kamu harcamalarının enflasyon üzerinde doğrudan bir baskı oluşturmadığını veya diğer makroekonomik faktörlerin etkisinin daha baskın olduğunu göstermektedir. Barro (1990) ve Tanzi ile Zee’nin (1997) çalışmalarında da kamu harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisinin karmaşık ve dolaylı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan’da enflasyonun kamu harcamalarından bağımsız hareket ettiği ve para politikalarının enflasyon kontrolünde belirleyici olduğu söylenebilir.

Azerbaycan ekonomisinde kamu harcamalarının finansmanında petrol gelirlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu durum, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı ekonominin kırılganlığını artırmaktadır. IMF’nin (2018) raporunda da belirtildiği üzere, petrol gelirlerine olan yüksek bağımlılık, kamu harcamalarının sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. Petrol fiyatlarındaki ani düşüşler, kamu gelirlerinde azalmaya ve bütçe açığının artmasına yol açmakta, bu da kamu harcamalarının finansmanında belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle, Azerbaycan’ın ekonomik çeşitlendirme politikalarına ağırlık vermesi ve kamu harcamalarının finansman kaynaklarını çeşitlendirmesi önem arz etmektedir.

Azerbaycan’da kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi teşvik ettiği ve işsizlik oranlarını düşürücü etkilerinin bulunduğu uzun dönemli ve istikrarlı bir ilişki çerçevesinde tespit edilmiştir. Ancak, bu etkinin sürdürülebilirliği ve büyümenin niteliği, kamu harcamalarının bileşimi, etkinliği ve makroekonomik politika uyumu ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, politika yapıcıların kamu harcamalarını stratejik bir perspektifle planlaması ve kaynakların etkin kullanımını temin etmesi, Azerbaycan ekonomisinin sürdürülebilir ve dengeli büyüme patikasında ilerlemesi açısından hayati önem arz etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi**Çıkar Çatışması****Finansal Destek****Yapay Zeka Notu**

Dış bağımsız.

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Sadece “Extended Summary” kısmı için Türkçeden İngilizceye çevirirken akademik dili kontrol etmek amaçlı chatGPT kullanılmıştır.

Peer Review**Conflict of Interest****Grant Support****AI Note**

Externally peer-reviewed.

The author have no conflict of interest to declare.

The author declare that this study has received no financial support.

Only the “Extended Summary” section was reviewed using ChatGPT for academic language refinement during the translation from Turkish to English.

Yazar Bilgileri**Author Details****Farhad Bayramov**¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

0009-0006-9920-8902

farhad.bayramov@yahoo.com

Kaynakça | References

- Abiad, A. A., Furceri, D., & Topalova, P. (2016). *The macroeconomic effects of public investment: Evidence from advanced economies*. *Journal of Macroeconomics*, 50, 224–240.
- Aghion, P., & Howitt, P. (1990). *A model of growth through creative destruction*. *Econometrica*, 60(2), 323–351.
- Aschauer, D. A. (1989). *Is public expenditure productive?* *Journal of Monetary Economics*, 23(2), 177–200.
- Asian Development Bank. (2019). *Azerbaijan: Country partnership strategy (2019–2023)*. <https://www.adb.org/documents/azerbaijan-country-partnership-strategy-2019-2023>
- Auerbach, A. J., & Gorodnichenko, Y. (2012). *Measuring the output responses to fiscal policy*. *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(2), 1–27.
- Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. (2024). “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı” Dövlət Proqramının icrasına dair yekun hesabat. Bakı: Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi.
- Barro, R. J. (1990). *Government spending in a simple model of endogenous growth*. *Journal of Political Economy*, 98(5 Part 2), S103–S125.
- Barro, R., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic growth (2nd ed.)*. MIT Press.
- Bashirli, S., & Sabiroglu, I. M. (2013). *Testing Wagner’s Law in an oil-exporting economy: The case of Azerbaijan*. *Transition Studies Review*, 20(3), 295–307.
- Blanchard, O., & Johnson, S. (2013). *Macroeconomics (Australasian Edition)*. Pearson Higher Education AU.
- Blaug, M. (1997). *Economic theory in retrospect*. Cambridge University Press.
- Blinder, A. S., & Solow, R. M. (1973). *Does fiscal policy matter?* *Journal of Public Economics*, 2(4), 319–337.
- Bloom, D. E., & Canning, D. (2000). *The health and wealth of nations*. *Science*, 287(5456), 1207–1209.
- Center for Analysis of Economic Reforms and Communication. (2017, Mart). *Azerbaijan economic reforms review: Strategic road map on national economy and key sectors of the economy of Azerbaijan*. Bakü: CAERC. 5 Haziran, 2025 tarihinde <https://www.iqtisadiislahat.org> adresinden erişilmiştir.
- Cornell, S. E. (2015). *Azerbaijan since independence*. Routledge.
- Country Economy. (t.y.). *Azerbaijan – General government expenditure*. 15 Mayıs, 2025 tarihinde <https://countryeconomy.com/government/expenditure/azerbaijan> adresinden erişilmiştir.
- Cutler, D., & Miller, G. (2005). *The role of public health improvements in health advances: The twentieth-century United States*. *Demography*, 42(1), 1–22.
- Dünya Bankası. (t.y.). *Azerbaijan – GDP (current US \$)*. 5 Haziran, 2025 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AZ> adresinden erişilmiştir.
- Elmendorf, D. W., & Mankiw, N. G. (1999). *Government debt*. In J. B. Taylor & M. Woodford (Eds.), *Handbook of macroeconomics* (Vol. 1, pp. 1615–1669). Elsevier.

- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2008). *The role of cognitive skills in economic development*. *Journal of Economic Literature*, 46(3), 607–668.
- IMF. (2017). *Republic of Azerbaijan: Selected issues* (IMF Country Report No. 17/163). 25 Ekim, 2025 tarihinde <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2017/06/07/Republic-of-Azerbaijan-Selected-Issues-44959> adresinden erişilmiştir.
- IMF. (2018). *Republic of Azerbaijan: 2018 Article IV consultation* (IMF Country Report No. 18/134). 25 Ekim, 2025 tarihinde <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/06/06/Republic-of-Azerbaijan-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-45920> adresinden erişilmiştir.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment*. *The Quarterly Journal of Economics*, 51(2), 209–223.
- Landau, D. (1983). *Government expenditure and economic growth: A cross-country study*. *Southern Economic Journal*, 49(3), 783–792.
- Lucas Jr, R. E. (1988). *On the mechanics of economic development*. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
- Macro Trends. (t.y.). *Azerbaijan – Inflation rate (CPI)*. 10 Mayıs, 2025 tarihinde <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/aze/azerbaijan/inflation-rate-cpi> adresinden erişilmiştir.
- Macro Trends. (t.y.). *Azerbaijan – Unemployment rate*. 17 Haziran, 2025 tarihinde <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/aze/azerbaijan/unemployment-rate> adresinden erişilmiştir.
- Mankiw, N. G. (2013). *Macroeconomics* (5th ed.). Harvard University Press.
- Merkez Bankası, Azerbaycan Cumhuriyeti. (t.y.). *Aylık rapor*. 25 Haziran, 2025 tarihinde <https://www.cbar.az/page40/statistical-bulletin> adresinden erişilmiştir.
- Mukhtarov, S., Mammadov, I., & Humbatova, S. I. (2020). *The relationship between government expenditures on education and economic growth: The case of Azerbaijan*. *Research in World Economy*, 11(1, Special Issue), 195–203. <https://www.sciedu.ca/journal/index.php/rwe/article/view/17420>
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1980). *Public finance in theory and practice*. McGraw-Hill International Editions.
- Ozturk, I. (2010). *A literature survey on energy–growth nexus*. *Energy Policy*, 38(1), 340–349.
- Ram, R. (1986). *Government size and economic growth: A new framework and some evidence from cross-section and time-series data*. *The American Economic Review*, 76(1), 191–203.
- Ricardo, D. (2001). *On the principles of political economy*. Kitchener: Batoche Books.
- Romer, P. M. (1990). *Endogenous technological change*. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), S71–S102.
- Samuelson, P., & Nordhaus, W. (2009). *Economics*. McGraw-Hill.
- Say, J. B. (2001). *A treatise on political economy: Or the production, distribution, and consumption of wealth*. Kitchener: Batoche Books.
- Sudi Apak, & Uçak, A. (t.y.). *Ekonomik büyümenin anlamlılığı ve gelişmişlik: Türkiye ekonomisi üzerine bir inceleme*. *Trakya Üniversitesi İİBF Dergisi*. 7 Haziran, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426152> adresinden erişilmiştir.
- Smith, A. (2002). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. In *Readings in Economic Sociology* (pp. 6–17). Wiley-Blackwell.
- SOFAZ. (2022). *State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan: Annual report 2022*. 25 Ekim, 2025 tarihinde <https://www.oilfund.az/report-2022> adresinden erişilmiştir.
- Solow, R. M. (1956). *A contribution to the theory of economic growth*. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
- Tanzi, V., & Zee, H. H. (1997). *Fiscal policy and long-run growth*. *IMF Staff Papers*, 44(2), 179–209.
- Yavuziğit, M. K. (2022). *Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: OECD ülkeleri üzerine panel data analizi*. İKSAD Publishing House.
- World Bank. (2015). *Azerbaijan: Systematic country diagnostic*. 25 Ekim, 2025 tarihinde <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/762091468192545033/azerbaijan-systematic-country-diagnostic> adresinden erişilmiştir.
- World Bank. (2022). *Azerbaijan economic update*. 25 Ekim, 2025 tarihinde <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099845202212132104/p1783260be00d303b097f0c0d01049f89e2> adresinden erişilmiştir.

